

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יד, תשכ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

במידה ו... במקרה ו...

מבול של ווין יתרות ירד לעולמנו, והן מציפות את לשון הדיבור והכתב: אפשר ו... יש ו... ייתכן ו... כמעט ו... בכל אלה באה ו'ו' במקום שי'ן: אפשר ש... יש ש... וכדומה. ב'ו' המבול הזו אדון במיוחד ובפרטות במאמרי הבא. כאן אעיר על שני ביטויים שהם פסולים ויתרים מעיקרם, וכל צורך אין בהם: במידה ו... במקרה ו... — שניהם טעונים עקירה גמורה.

במידה ו...

אפשר לומר בלא גוזמה: במידה ו... הוא אבי אבות המודרניזמים הפסולים, שבאו לעולמנו מחמת נגע ה'ו' היתרה. זה שנים אחדות מאז הערתי על כך ב"פינת הלשון" («על המשמר», כ' סיוון תשי"ד), ולא נרפא הנגע. כמה מרץ וכמה זמן מתבזבזו מדי יום ביומו, עת מקשקשים הדוברים מיליוני קשקושי שווא בשפתיים ובלשון כדי לבטא שלוש הברות לשווא — במידה ו... במקום אם — ורבבות אותיות יתרות נכתבות מדי יום ביומו למען השחית את הלשון ולכער את דמותה. היש לך עוול לשוני חמור מזה? וכל זה — בשעה שלמען הקיצור, כביכול, הונף גרון על את ועל ה"א הידיעה...

יפה אמרו חז"ל: «במידה שאדם מודד בה מודדים לו», «במידה שמדדתם לי מדדתי לכם». ורשאים אנו לומר: «במידה שתגדל הכנסתנו, נגדיל את תרומתנו». על ידי זה אנו מטעימים,

שהתרומה תגדל ב מ י ד ה מסוימת. הוזה אומר: גם הצירוף
הכשר במידה ש... אינו יאה אלא לשימוש מסוים. ואילו במידה
ו... פסול לחלוטין, ולא יצלח לשום שימוש. מגוחך ונלעג
האומר „במידה ונחליט“ במקום כשנחליט, אם נחליט.

לא אדע, מי הוא זה ואי זה הוא שמלאו לבו להרכיב לנו
נגע ממאיר זה, העושה שמות בלשוננו. אין לי אלא לשפוך על
כך את צערי ברבים ולהוקיע את כל הנלעג שבו.

השימוש הנלעג פשט כיום עד כדי כך, שאין כל טעם
להביא דוגמאות מן העיתונים, ולפיכך אסתפק. בציון מוסדות
רשמיים, ומן החשובים ביותר:

בראש וראשונה — צה"ל. במודעתו (בעיתון „אמר“,
י"ז אד"ש תשי"ט, ומסתמא גם בשאר עיתונים) נאמר: „במידה
וברשותך ציוד צבאי — החזירנו!“

האוצר: „במידה והנך משלם באמצעות המחאה, צרף
נא את תלוש התשלום... לסלק את חובותיך הקודמים, במידה
ויש גם כאלה“.

האוניברסיטה העברית: „נא לצרף חשבון,
במידה וחל תשלום“.

כן כותבים גם מכון וייצמן, „הבימה“, עיתון
„הארץ“ ושאר עיתונים.

עיריית תל-אביב: „דאג לחיסול פיגור כלשהו
בתשלומים, במידה וקיימים כאלה מצדך“ (מכתב חוזר לאזרחי
ת"א); „התושבים מתבקשים, במידה ויפקדו אותנו גשמים,
לפנות...“ (מודעה מיום כ"ח מרחשוון תשי"ז).

מה עניין של מליצה כגון „פקידת גשמים“ אצל הלכלוך

של במידה ו...? כלום קשה כל כך לדבר אל האזרח בלשון בני אדם ולומר "אם ירדו גשמים"? אפילו מוסד כעיריית תל-אביב, הגובה ארנונות ולא מסים, מקבלת אגרות ולא שכר ותשלומים, ולהוטה אחרי כל מיני מודרניזמים פסולים, — אף היא חייבת לדבר אלינו בלשון פשוטה וטבעית יותר.

והנה, למשל ולשגינה, מכתב חוזר של בנק דיסקונט לישראל מיום 20 באוקטובר 1960. כעין שיא של במידה ו... יש כאן: בכל החוזר הזה, המשתרע על שני עמודים, אין אף פעם אחת מלת אם, אלא אך ורק במידה ו...: "במידה וכ' יחליט", "במידה ובתאריך ההמרה ישרור שער חליפין אחד" (גם שער החליפין שזור?), "במידה ויומר ללירות", "במידה והוא זקוק לפרטים". המעניין בדבר, שעם כל הצירוף המוזר והמשובש הזה, שכבר ממש היה לנו לזרא, יש בחוזר הנ"ל הקפדה משונה על הבחנה יתרה בין זכר לנקבה: "כב' י(ת)חליט", "הוא (היא) זקוק(ה) לפרטים". הכוונה: "כבודו יחליט" (או "כבודה תחליט"). זה מזכיר מאוד את הצירוף המלועז והמשונה גם הוא ו/א. בעברית אפשר לכתוב לכל הדעות כב' יחליט, אף אם הכוונה לאישה. והמבקש לצאת ידי חובת הכול — ינקוט לשון רבים: אם תחליטו.

אחרון אחרון — מכתב ממשדד ראש הממשלה (ש י ר ו ת ה ש י ד ו ר, המבחן הארצי לתנ"ך) מיום י"ד אלול תשי"ט: "במידה ולא תשתמש בכרטיס, נודה לך באם תואיל להחזירו לנו". המצער והמגוחך בדבר — שמדובר כאן בהזמנה למבחן הארצי לתנ"ך...ך

ואסיים במעשה שהיה: מעשה במוסד חינוכי ארצי, ששלח אליי את מזכירו וביקש ממני להרצות בכינוס מורים. כשדחיתי הצעה זו, פנה אליי המזכיר בזה הלשון: "במידה ובכל זאת תחליט בחיוב — תודיע לנו". שאלתיו, מדוע אינו אומר בפשיטות "אם תחליט", והשיב לי בלא פקפוק: "מלת אם אינה שגורה כיום. כדי לומר אם תחליט — שזה אמנם קצר ונאה יותר — צריך אדם להיות מצוי אצל המקורות".

לא ייאמן, שירדנו עד כדי כך! יבורך טעמו של יעקב כנעני, בעל "אוצר הלשון העברית": בכל להיטותו הרבה אחרי כל מלה חדשה וצירוף חדש — לא הביא במילונו את במידה ו... עכשיו, לאחר שהצירוף הפסול במידה ו... פשה בגוף הלשון ממש כנגע ממאיר, מתחילים רבים להודות בדבר. אך נתפשט הנגע עד כדי כך, שדרוש מאמץ כביר כדי לעקרו. שש שנים לאחר שהתרעתי על רעתו, התחילה מחלקת ההדרכה של צה"ל להוציא עלון לתיקון שיבושי לשון, ו"בלשון נקייה" שמו. עלון ראשון נדפס בניסן תש"כ, והשיבוש הראשון המוקע בו לראווה: במידה ו... — מצויר בו הרצל, היושב ליד שולחן הכתיבה, ועורך העלון מביא את האמרה הידועה "אם תרצו אין זו אגדה" (ולא "במידה ותרצו...").

יבורך טעמו של עורך העלון! על כל כגון זה אוכל לקרוא את דברי המשורר (בהשמטת "לא"): "מצא תחתיו סדן פטישי". ובלבד שנצליח במאמצינו המשותפים לעקור את הנגע ולהעלות ארוכה ללשוננו.

גם זה צירוף מיותר לחלוטין. אין בו כל צורך, כי אינו מוסיף כלום על המלה הקצרה אם. יבואו הדוגמאות הבאות ויוכיחו:

עורכי דין נוהגים לכתוב בחוזים, הנערכים בשביל לקוחותיהם: „במקרה ואחד הצדדים...“ „במקרה והחזנה יופר...“ „במקרה ואבטל את ההזמנה...“ והנה דוגמאות מתוך הודעות מודפסות של מוסדות רשמיים:

במקרה ונתבקשת לקבל (הודעת בנק הדואר); במקרה ושלמת את המגיע...; במקרה והחשבון המקורי לא בידך (צ"ל אינו בידך — הודעות מפעל המים של עיריית ת"א).

בלשון מודעות פשה הנגע לבלי נשוא:
יודיעוך במקרה וזכית; במקרה ופיגרת באחד התשלומים; במקרה ומאיוז סיבה שהיא לא יקבל החקלאי...

בכל אלה יש לומר אם, ולא „במקרה ו...“, והעניין יהא ברור, חלק וקצר, ועל הכול — מובע ברוחה הטבעית של לשוננו. גם פקיצור אין לזלזל: שתי אותיות במקום חמש, הברה אחת במקום ארבע — א ליהא דבר זה קל בעינינו!
כרגיל לקו בשיבוש זה גם עיתונאים (ואולי הם הם שהצמיחוהו): „ראש הממשלה הביע את הדעה כי במקרה ויש לו לבחור“ (מאמר ראשי ב„הבקר“, ג' אייר תשי"ח), כלומר: אם יותן לו לבחור...

הצירוף ה"כשר" במקרה ש... (שי"ן, ולא ו"ו) — אף
הוא מיותר לגמרי, מאין בו שום תוספת גוון על תיבת אם.
משבח אני את אבן-שושן ואת יעקב כנעני, שלא הביאוהו כלל.

במקרה ש... מהי הסיבה ש... — מניין?
נמצאנו למדים: במקרה ו... — פסול לחלוטין; במקרה
ש... — אינו פסול, אך גם הוא מיותר לגמרי. מניין נובע
ביטוי זה?

במקרה — צורה כשרה היא כתואר-הפועל וגם
כנסמך: "נפגשתי עמו במקרה", "במקרה של דחייה",
"במקרה של סירוב", וכדומה. אך מכאן אין להסיק, שטוב לנו
לומר גם "במקרה שיסרב" במקום "אם יסרב". אלא שזה דרך
הקהל: מששיחקה השעה לאיזו מלה או לאיזה ביטוי, משתמשים
בו "על ימין ועל שמאל", בלא הבחנה ובלא מידה.

הוא הדבר, למשל, במהי הסיבה? הרבה תהיתי על ביטוי
זה, עד שנתברר לי מקורו. מדוע שואל אדם את חברו "מהי
הסיבה, שאין רואים אותך?", "מהי הסיבה, שהוא עזב את הארץ?"
— ואינו שואל בפשיטות: "מדוע אין רואים", "מדוע עזב פלוני",
וכדומה? — הסיבה פשוטה: הן כשרה מלת סיבה בשאלות
כאלה בסמיכות: "מהי סיבת שתיקתך?", "מהי סיבת הכעס?".
ולפיכך נתרחב שימושה עד כדי דחיקת מדוע ולמה, וגם במקום
"למה הלכת אליו" מגבבים הברות לשווא ואומרים "מהי הסיבה
שהלכת אליו?"

משהועמדנו על מקור המחלה — חזקה שלא עוד נתקשה
ברפואתה.